

УДК 391:63-055.1"196/197"(477)

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2019.06.1645>

ОСОБЛИВОСТІ ЧОЛОВІЧОГО СІЛЬСЬКОГО ВБРАННЯ 1960—1970-х рр. НА ПРИКЛАДІ СЕЛА ЧЕРВОНА СЛОБОДА ЗА ФОТОАРХІВОМ О. МЕДВЕДЕВА

Ірина ЧУБОТІНА

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8436-0086>

аспірантка,

Київський національний університет

культури і мистецтв,

вул. Євгена Коновальця, 36, 01133, м. Київ, Україна

e-mail: iri-s83@outlook.com

Розглядаються особливості еволюції чоловічого одягу в українському селі за матеріалами краєзнавця О. Медведєва. Особливо цінними стають спогади та роздуми очевидців змін, які здійснювалися протягом 1960—1970-х рр. в сільському побуті, адже саме їх здобутки найбільше вплинули на чоловічий одяг сьогодення. Цим, властиво, і зумовлена *актуальність* статті. Її *метою* є дослідження характеру цих змін, а також взаємовплив сільської та міської чоловічої моди протягом 1960—1970-х рр. *Об'єктом дослідження* є чоловіче вбрання в селі Червона Слобода означеного періоду. *Предметом дослідження* є трансформація дизайну одягу, його образні, стилеві та силуетно-структурні зміни. *Територіально і хронологічно* в статті зосереджується увага на еволюціях в чоловічому костюмі селам Макарієвського району Київської області (Червона Слобода, Великий Карашин, Копівка) і охоплює період з 1960-х по 1970-ті роки.

Методологічною основою дослідження є мистецтвознавчий аналіз міського та сільського українського костюма у поєднанні з принципом історизму та елементами структурно-функціонального аналізу. Важливу складову дослідження також становить використання *методів* етнологічної науки. *Результати*: на основі польових та архівних джерел, а також наукової та публіцистичної літератури, на прикладі села Червона Слобода проаналізовано український чоловічий костюм у зламний для країни період.

Ключові слова: українська сільська мода, чоловічий костюм, мода 1960—1970-х рр., дизайн одягу.

Iryna CHUBOTINA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8436-0086>

Postgraduate student Kyiv National University

of Culture and Arts

str. Evgeni Konovalets, 36, 01133, Kyiv, Ukraine

e-mail: iri-s83@outlook.com

PECULIARITIES OF MEN'S RURAL CLOTHING IN 1960th — 1970th ON THE EXAMPLE OF CHERVONA SLOBODA VILLAGE ACCORDING TO O. MEDVEDEV'S PHOTO ARCHIVE

Introduction. The article dwells upon the peculiarities of evolution of the men's clothing in the Ukrainian village. The research is based on the materials of O. Medvedev, a country expert. Memories and reflections of spectators and participants fixed in the village surrounding in the 1960th—1970th are the most valuable, since their achievements made the greatest impact on the present day men's clothing. **Problem Statement.** The article is dedicated to the studies of the nature of these changes, as well as to the mutual influence of the rural and the urban men's fashion in the 196-th—1970-th. There was carried out an art analysis of the urban and the rural Ukrainian costume. There were outlined artistic principles, peculiarities of fashion development in the traditional lifestyle of the Ukrainian village, as well as the turning points in the history of the men's costume in Kyiv region. **Purpose.** The purpose of the article is to present the characteristics of a men's rural costume in the context of the design of clothing in the 1960s and 1970s and to identify the features of its transformations and influence on the further development of the male image. **Methodology.** The article relies mainly on historical-cultural and comparative approaches as well as elements of structural-typological and geographical methods of ethnology and fashion studies. As a **result**, it was stated that the men's costume becomes an actual reflection of the changes in the social and cultural life during the period of the «Thaw» in Ukraine. **Conclusion.** During this period there can be witnessed the change in both — in the costume itself, and in the attitude to it. Thus, fashion tendencies existing in the urban surrounding in the early 60-th were almost neglected by the rural clothing, whereas in the late 70-th it's assortment and the character of the men's rural and urban clothing becomes finally identical.

Keywords: Ukrainian rural clothes, men's costume, fashion of the 1960s—1970s, clothes design.

Вступ. На сьогодні при вивченні предметної культури людства для більшої деталізації та достовірності картини все частіше фокусуються на вузьких проміжках часу та на локальних регіонах. Для дослідження історії костюма це також справедливо, особливо для моди другої половини ХХ ст., яке, з одного боку, найбільше предметно наповнене, а з другого — важко піддається оцінюванню. Проте навіть виокремлення конкретної області у короткостроковий проміжок часу може надати викривлену картину. Адже побут у сільській місцевості та у місті може відрізнятися за асортиментом, виробленням, матеріалами, оздобленням, більше того, хронологія плину моди може дуже відрізнятися. Особливо показово це можна побачити на зразку столичної моди та одягу Київської області, де це зіставлення стає найбільш виразним, і саме на прикладі чоловічої моди, яка виборювалася значно важче, ніж жіноча. Під час дослідження окреслено художні принципи, особливості перебігу моди в традиційному побуті українського села, а також переломні моменти в історії чоловічого костюма Київщини.

У цей час відбувається трансформація як самого костюма, так і у відношенні до нього: від майже повного нехтування сучасними тенденціями моди, які вже побували в міському середовищі на початку 1960-х, до остаточного наближення асортименту та характеру чоловічого гардеробу села і міста кінця 1970-х років. Внаслідок дослідження виявлено, що чоловічий костюм стає фактичним відображенням змін у соціокультурному житті за часи «відлиги» в Україні. Результати дослідження стають важливими для розуміння як побуту та вбрання в сільській місцевості, так і для розуміння процесів, що відбувалися в чоловічій моді України, яка потребує більш ретельного вивчення, що й визначає *актуальність* дослідження.

Отож, метою статті є подання характеристики чоловічого сільського костюма в контексті дизайну одягу 1960—1970-х рр. та виявлення особливостей його трансформацій та впливу на подальший розвиток. Відповідно до мети визначено такі *завдання*: охарактеризувати основні відмінності сільського і міського одягу в досліджуваній період; особливості виготовлення чоловічого вбрання в сільській місцевості; дослідити трансформації асортименту,

силуєтно-структурної бази, що відбувались у 1960—1970-ті роки, та вплив цих змін на чоловічий одяг сьогодення. *Об'єктом* дослідження є чоловічий одяг, що побутував у с. Червона Слобода, його асортимент, виготовлення, особливості носіння. *Предметом* дослідження є саме трансформація дизайну чоловічого одягу, пов'язана як зі змінами у житті селян, так і з загальними соціокультурними змінами в країні, що вплинули на костюмні еволюції в означений час. *Територіальні та хронологічні межі* дослідження це побутування чоловічого вбрання у селі Червона Слобода Макарівського району Київської області та прилеглих сіл Великий Карашин та Копієвка у період з 1960-х по 1970-ті роки. *Методологія* дослідження включає принципом історизму; мистецтвознавчий аналіз міського та сільського українського костюма; елементи структурно-функціонального аналізу; основні методи етнологічної науки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання історії костюма в українському селі є достатньо вивченим. Більшість науковців традиційно займаються одягом до середини ХХ ст., коли зберігалася саме традиційність вбрання. Найбільш інформативною для нашого дослідження є стаття М. Селівачова «Про сільську моду в Україні середини ХХ століття» [1], де подається загальна специфіка сільської моди, що включає «стриманість, «звичайність», локальний характер, неприйняття різких змін, явної еротичності, багатшаровість і різнофактурність вбрання». Робота О. Воробей «Жіночий одяг 60—80-х років ХХ століття (за експедиційними матеріалами сіл Поділля)» [2] хоч і присвячена суто жіночій моді, ретельно простежує процеси, які були характерні для обох статей в українських селах. Одним з найґрунтовніших досліджень, що стосуються українського традиційного вбрання, є «Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках великого стилю» Т. Каравасильєвої та З. Чегусової [3]. Останнім часом написано кілька ґрунтовних робіт, присвячених самому феномену «української моди» в ХХ ст. Зокрема, З. Тканко публікує книгу «Мода в Україні ХХ століття» [4], де висвітлено перебіг модних трансформацій на вітчизняних теренах і зроблено особливий акцент на дизайнерських розробках у західних регіонах. Близькою до цієї роботи видається досліджен-

ня М. Костельної «Діяльність українських будинків моделей одягу в 60—80-х рр. ХХ ст.: концепції розвитку модних тенденцій» [5], яка також підкреслює винятковість саме львівської школи моделювання. Мистецтвознавець Г. Кокоріна «Мода 1940—1990: український літопис» [6] детально висвітлює діяльність українських будинків мод, художників-модельєрів та проблеми, які вирішувались на різних етапах розвитку легкої промисловості. Феномен «радянської моди» прискіпливо аналізує Дж. Барлетт «FashionEast: призрак, бродивший по Восточной Европе» [7], проте зупиняючись виключно на жіночому вбранні.

Важливими також є праці, які висвітлюють дійсну картину побуту в українських містах і села в означений період. Так, С. Хоменко в дослідженні «Якісні зміни в матеріально-побутових умовах життя українських селян» [8] підкреслює недостатню матеріальну забезпеченість вітчизняного села. Інформативними також виявляються праці Л. Ковпак «Соціально-побутові умови життя населення України в другій половині ХХ століття (1945—2000 рр.)» [9], М. Олійник «Український одяг у системі міської культури Києва (друга половина ХІХ — початок ХХІ ст.)» [10] та В. Вовк «Побут і дозвілля міського населення України в 50-х—80-х рр. ХХ століття» [11], які детально аналізують особливості життя українських міст другої половини ХХ століття. Дотичною до нашого дослідження стала праця Н. Лебіної «Мужчина и женщина: тело, мода, культура. СССР — оттепель» [12], яка висвітлює зміни в культурі та побуті, що відбулися за часи «відлиги» в СРСР, чоловічій моді зокрема також приділено увагу. На жаль, питання чоловічого одягу в українському селі 1960—1970-х рр. залишається поза увагою науковців (як і чоловічий костюм в Україні загалом), особливо коли йдеться саме про «модний» процес. Цей аспект висвітлений у науковій літературі не в повній мірі, відтак основою роботи є польові матеріали макарівського краєзнавця.

Основна частина. О. Медведєв довгий час досліджував соціально-культурні умови рідного села воєнного і повоєнного часу, вивчав звичаї, цікавився побутом, знаходив та колекціонував речову спадщину. Одним з напрямків діяльності ентузіаста була підбірка великої фотографічної колекції своїх одно-

Іл. 1. Саморобна сорочка, 1959 р. Світлина з архіву О. Медведєва

Іл. 2. Ілюстрація з журналу «Моделі одягу», 1962 р.

сельчан. Ця підбірка дослідника, а також бесіди із старожилами, які пригадували особливості пошиття одягу, звичаїв носіння, особливостей «слободської» моди, наштовхнули нас на глибший аналіз саме вбрання селян Червоної Слободи та прилеглих сіл (Великий Карашин та Копіївка), що розташовані у Макарівському районі Київської області. Ми провели порівняльний аналіз зміни чоловічої моди в цій місцевості та загальних тенденцій, які побутували в українській столиці в 1960—1970-х рр. Цей період виявляється особливо показовим саме як час переходу від традиції до сучасності у сільському вбранні. Як зазначає М. Селівачов, «ххоплення майже всієї

Іл. 3. 1957 р. Відпочинок, с. Червона Слобода. Світлина з архіву О. Медведєва

Іл. 4. 1960 р. Художник К. Ливтин. Світлина з архіву О. Медведєва

території (й соціальних верств) України засобами масової інформації, мобільність населення розширювали звичний діапазон естетичного сприйняття, коригували співвідношення звичаєвості та престижності, активізували роль моди» [1, с. 54].

Цей проміжок часу видається вельми інтригуючим для всієї чоловічої моди в СРСР, адже з середини 1930-х рр. і протягом трьох десятиліть майже не зазнавала змін. Чоловіче вбрання, так само як і жіноче, перебувало в ізоляції від світової моди і було поділене на два світи, які майже не мали нічо-

го спільного. Офіційна соціалістична мода, так звана «сталінська концепція розкоші», яку транслювали за кордон та прославляли чисельні видання, мала суто репрезентативну функцію і була доступною лише вузькому колу. Інший світ, дійсний, в якому існувала радянська людина, яка за часи індустріалізації, голоду та війни, не мала змоги вдягатися не тільки модно, а просто задовільно. За часи «відлиги» та часткової лібералізації зміни приходять і до легкої промисловості, яка повільними темпами виходить з післявоєнної стагнації. Головним гаслом нової моди стає уніфікований, елегантний одяг «поміркованої модності». Можна констатувати, що протягом 1960-х рр. гарний смак «сприяв перемир'ю між соціалізмом і модою, укладеному для того, щоб надати новому середньому класу змогу пристойно вдягатися» [7, с. 237]. Радянська влада в 1960-ті ініціює реструктуризацію виробництва, і для цього приймаються відповідні директиви, готуються фахівців, відкриваються нові Будинки моделей у всіх крупних містах, розширюються ательє, Будинки побуту. І так на кінець десятиліття за кількісними показниками промисловість могла задовольнити міське населення. Як зазначає соціолог Н. Лебіна, «це було наслідком реформ 1950—1960-х років, пов'язаних із загальносвітовими тенденціями модернізації, зокрема з посиленою стандартизацією та механізацією промислових процесів (пошиття напівфабрикатів)» [12]. Проте за якістю масове виготовлення одягу та взуття залишалося на низькому рівні: текстильне та швейне виробництво були нездатні виготовляти сучасні товари та універмаги, як і раніше, не тішили широким асортиментом [7]. Це вирішувалося завдяки особливому «радянському симулякру — системі ательє», завдяки чому «не тільки елітні прошарки суспільства, а й всі бажаючі були залучені до інституції, багато в чому жалюгідного, але індивідуального пошиття» [12, с. 143]. Подібна ситуація складалася і в сільській місцевості, де нові тенденції особливо важко виборювалися, де при аналізі вбрання самі категорії «стиль» і «мода» майже не застосовувались [1, с. 53]. Так, за свідченнями селян, у промислових магазинах у продажу були різноманітні матерії та тканини. Звичайно, продавався і готовий одяг. Але на селі люди переважно купували матерію, «мануфактуру», і шили (іл. 1). Матерію привозили навіть до сільмагів. В селі було

кілька майстрів пошиття. Жінкам шили модистки, в яких були власні «спеціалізації», хтось проектував і шив для молодих дівчаток, хтось для жінок. Швейні машинки були найчастіше трофейні, шити навчалися переважно по книжках та довідниках з пошиття. Були популярні журнали з викрійками, «Радянська жінка» та інші. В той час у селах Червона Слобода та Копіївка працювали два чоловічі майстри, один, дід Аврам — спеціалізувався виключно на «грубому одязі» — пальтах, кожах, піджаках. Другий, Іван на прізвище «Бабка», шив «легкий одяг». Досі в Червоній Слободі працює майстер М. Ремезовський, що займався з ще 1960-х рр. пошиттям хутряних виробів з нутрії чи ондатри, яких сам ловив у ставку. За його професійні навички він в селі отримав прізвище «Обшитий»¹.

Особливим було не тільки виготовлення одягу в сільській місцевості, а й його асортимент. Міське повсякденне вбрання 1960-х рр. передбачало костюм-двійку, ледь розширений у плечах плавний силует, що звужувався донизу, сорочку з краваткою та класичне шкіряне або парусинове взуття, що доповнювалися плащем-«болонья», або пальто з габардину (іл. 2). Модні брошури початку 1960-х нагадують, що «радянській людині притаманна скромність», і тому подають головний лозунг нової моди «свобода і простота!» [12, Моделі одягу, 1962]. Бажана «простота» в сільській місцевості досягалася завдяки низькому рівню забезпечення і важкому, порівняно з міським, рівнем життя.

Сільські мешканці користувалися одягом довше та ощадливіше, чинили та рідше купували, а відтак і асортимент носив більш традиційний характер. Масивний двобортний костюм квадратного силуету з широкими лацканами, епохи «сталінського гламуру» ще довгий час зберігався як основний чоловічий одяг для урочистий подій (іл. 3). Також ще зберігалися елементи воєнної уніформи, які були як повсякденний одяг (іл. 4). Цікаво, що вже по смерті Й. Сталіна, за часи «відлиги», на селі шилися кітелі і галіфе — естетичні символи непорушної влади радянського вождя. У сільському вжитку з верхнього одягу найчастіше були кожаху, широко розповсюджені фуфайки (куфайки, кухвайки),

¹ Записала І. Чуботіна 25 червня 2019 р. в с. Червона Слобода Макарівського р-ну Київської обл. від Романіки Тетяни Олексіївни, 1951 р. н.

Іл. 5. 1968 р., Медведєв Василь, м. Київ, Мотоциклетний завод. Світлина з архіву О. Медведєва

Іл. 6. Сім'я з с. Червона Слобода, поч. 1950-х рр. Світлина з архіву Г. Романіки

що носили й чоловіки, і жінки (іл. 5)². На світлинах 1940—1950-х рр. можна було побачити й вишиван-

² Записала І. Чуботіна 22 червня 2019 р. в с. Великий Кагарин Макарівського р-ну Київської обл. від Борейка Петра Павловича, 1944 р. н.

Іл. 7. 1966 р. Середня школа с. Рожів. Останній дзвінок. В. Медведєв і А. Радченко. Світлина з архіву О. Медведєва

Іл. 8. 1966 р., с. Копіївка. Художник К. Литвин з мамою та племінником. Світлина з архіву О. Медведєва

ки, вдягнуті під костюм (іл. 6). Проте в наступному десятилітті сільський чоловічий образ виключає вишивану сорочку, яку замінюють прості однотонні або картаті сорочки (іл. 7). Однак в той самий час, як зазначає М. Олійник, «українська вишивана сорочка в поєднанні з міським одягом стала популярним зовнішнім іміджем української інтелігенції, причому чоловіки надавали перевагу традиційній українській сорочці зі стійкою чи відкладним коміром» [10, с. 179]. І це, як не парадоксально, збіглося із офіційним показовим інтернаціоналізмом, коли радянські керуючі органи намагалися нав'язати громадянам «особливу радянську моду», яка не мала інших витоків для свого розвитку, аніж

народна традиція, яка повинна була замінити звертання до минулого та до «західних мод». Київське видання «Мода» 1966 року стверджує: «Все більше входить у життя мода, розроблена за національними мотивами з використанням народної вишивки, орнаменту» [14]. Проте у 1960-х рр. в сільській місцевості це скоріше могло свідчити про «звичайність» сільського вбрання, аніж національно свідому або етнічну моду, яка була характерна радше для наступного десятиліття. М. Білан та Г. Стельмащук у дослідженні «Український стрій» стверджують, що в 1960-х «сучасний одяг не тільки жителів міст, але й селян відповідав вимогам крою і силуету, продиктованих модою того часу (іл. 8). Традиційний одяг на селі (у західних областях України) або окремі його компоненти (по всій Україні) носили старші люди» [15, с. 303]. Це підтверджує випадок, який трапився у середині 1960-х, коли до Києва приїхала делегація з Куби. Було ініційовано її відвідування макарівського села Великий Карашин, на зустріч із колгоспниками. На цій зустрічі відбувся обмін одягом: кубинський «товарищ», подарувавши свій светр сільській жінці, попросив натомість вишиту сорочку, як у неї. Одразу ж стали шукати по селах, і це виявилось складною задачею. Задовольнити кубинського гостя змогли тільки, знайшовши вишиванку у якогось дідуся³.

Натомість 1960-ті у всьому світі славетні звертанням до футуризму та космічної тематики. П. Карден моделює перші чоловічі колекції, просякнуті передчуттям майбутнього: прилеглі силуети, контрастні кольори, застібки-блискавки, штучні тканини. В СРСР із завзятістю підхоплюється ця тенденція, яка водночас пропонує бажаний мінімалізм та демократизацію моди, та підкреслює досягнення Союзу в освоєнні космосу, стаючи «не просто ще однією примхою легковажної моди, а соціально прогресивним стилем» [7, с. 249].

На практиці ж нові віяння дуже повільно і несвоєчасно впроваджуються в просякнуту бюрократією легку промисловість. І, все ж, в 1960-ті відбувається стрімкий ривок у наближенні до світових взірців, через повальну «хімізацію народного господарства», якою був захоплений генсек М. Хрущов. І спокон-

³ Записала І. Чуботіна 22 червня 2019 р. в с. Великий Карашин Макарівського р-ну Київської обл. від Борейка Петра Павловича, 1944 р. н.

вічне змагання із Заходом дає свої результати в хімічній промисловості, яка породжує нові поняття в текстилі: капрон, лавсан, вінол, орлон, нейлон і т. д. З синтетичних та штучних тканин виготовляють усе: від шуб до шарпеток. Завдяки «хімізації» в чоловічій моді з'являється знакова річ першої половини 1960-х — біла нейлонова сорочка. Нейлон, тканина розроблена у Франції ще в кінці 1920-х рр., не тільки вражала футуристичним блиском, а й легко пралася й не потребувала прасування. Але в середині 1960-х Європа вже поверталася до натуральних тканин, і синтетичні сорочки носили хіба що найбільш необхідні прошарки. В Союзі було справжнє полювання за нейлоновим скарбом. Мода на синтетичні матеріали приходить і до села, де популярними стають кремплєн (еластична тканина, для верхнього асортименту та одягу для купання) та кристалон (напівпрозора тканина з ниток поліестеру, капрону та нейлону для суконь та блуз)⁴. Нейлонові сорочки з'явилися на селі у кінці 1960-х. «Товар цей купувався у Києві. Носила їх тільки молодь. Приїжджі, чи ті молоді люди, які «вирвалися» з села до Києва. То була така мода. Старші люди її не сприймали», — згадують у Червоній Слободі. Незважаючи на зручність та «ефектний» зовнішній вигляд, в нових тканинах в жарку погоду в чоловіків, що працювали на полі, «серце зупинялося»⁵.

Особливо хворобливо розвивалася в радянські часи взуттєва промисловість. Мешканці міст вимушені були задовольнятися або вітчизняною продукцією, яка не відповідала ані вимогам моди, ані комфорту, або простоювали довгелезні черги, щоб «спіймати» дефіцитні закордонні (найчастіше чехословацькі або угорські) чоботи. На селі «взуттєве питання» найчастіше вирішувалося завдяки пошиттю власноруч. «В 1960-ті в обігу були кирзові чоботи (іл. 9), що носили обидві статі, і навіть діти, або більш дорогі «хромові» чоботи, поверх якого, вдягали калоші, так носило колгоспне начальство, голова, головбух» (БПП). Взуттєвим майстром у Червоній Слободі, до якого приходили навіть з сусідніх сіл, працював

⁴ Записала І. Чуботіна 25 червня 2019 р. в с. Червона Слобода Макарівського р-ну Київської обл. від Романіки Тетяни Олексіївни, 1951 р. н.

⁵ Записала І. Чуботіна 12 червня 2019 р. в с. Червона Слобода Макарівського р-ну Київської обл. від Медведєвої Надії Вікторівни, 1953 р. н.

Іл. 9. 1969 р. Родина дослідника О. Медведєва. Світлина з архіву О. Медведєва

Іл. 10. 1958 р. Червонослобідський спиртзавод. Працівник В. Єфімов з групою практикантів. Світлина з архіву О. Медведєва

прадід дослідника, Дідченко Федір Васильович. З аксесуарів найпопулярнішими були картузи, що переважали капелюхи-федори, що були популярні серед столичних жителів. В сільській же місцевості без картузів чоловіки майже не обходились, які йшли

Іл. 11. Чоловіча спідня білизна, поч. 1960-х рр. Світлина з архіву О. Медведева

Іл. 12. Студенти, с. Червона Слобода, 1960 р. Світлина з архіву Г. Романіки

«клинишком», тобто зі швом попереду й тканим гудзиком зверху. Цікавий той факт, що в сусідньому селі побутував звичай прикрашати картуз квітками, що була ще в 1950-ті рр., в Червоній Слободі цього не було, проте картузи все одно були обов'язковим елементом вбрання (іл. 10). Так, мати дослідника Медведева Надія Вікторівна пригадує, що влітку на косовиці літні люди виходили з косами вдосвіта, і коли вже починалася спека, роздягалися до білизни, залишаючи при цьому картузи. При тому, що картузи були грубі, не літні. До речі, спідню білизну також найчастіше шили власноруч сільські майстрині. Це були кальсоні, або «підштанники», довгі

бавовняні штани (іл. 11). Слід відмітити, що в містах в 1960-ті рр. вже побутувала більше коротка спідня білизна — «труси», сімейні ширші, або «плавки», вузькі, для занять спортом. Хоча з білизною проблема була і в великих містах. «Незважаючи на те, що радянське суспільство розвивалося по чоловічому варіанту, в країні не приділяли належної уваги виготовленню одягу, а тим більше білизні для сильної статі» [12, с. 140].

Окрім зручності, більш щільного прилягання білизни вимагали й новітні фасони штанів. На початку 1960-х штанини стрімко звужуються, від стандарту 35—40 см до 25—30 см. Проте на селі ж нові віяння моди просувалися повільніше. Згадують, що на початку 1960-х до батьків повернувся місцевий хлопець, що вчився в Києві. Він вже придбав собі вузькі брюки-дудочки, чим викликав насмішки старшого брата, який купив щойно собі костюм з широкими штанами. Молодшого брата тоді назвали «стилягою», проте дуже скоро і старший син відклав ті широченні штани, що вийшли з моди⁶ (іл. 12). Це свідчить про особливість саме сільської адаптації «новинок», які диктувала мода.

Традиційність та патріархальна свідомість, яка вирізняє сільський світогляд, зумовлює більш негативне та насторожене сприйняття нових віянь, які повинні були пройти спочатку «радянські» фільтри, а потім вже громадські. Особливо це відчутно для чоловічої моди, де за надто вишукане вбрання «франт» піддавався знуцанням та звинуваченням у «жіночності» тощо. Особливо це стає актуальним для другої половини 1960-х, коли чоловічий образ стає більше рафінованим: в моді довге волосся та прилеглий силует.

Як зазначає дослідниця О. Воробей, у сільській традиції перевдягання представників однієї статі в одяг іншої в несвяткові дні сприймалося за великий гріх. Окрім того, «у селі громадська думка була вельми вагомою», оскільки осуду односельчан боялися найбільше [2, с. 107]. Проте в цей час світова чоловіча та жіноча мода вперше за остання двісті років наближуються одне до одного. В жіночому гардеробі домінує чоловічий асортимент, чоловіча мода активно розвивається й за колірною

⁶ Записала І. Чуботіна 12 червня 2019 р. в с. Червона Слобода Макарівського р-ну Київської обл. від Медведевої Надії Вікторівни, 1953 р. н.

та візерунковою палітрою наздоганяє жіночу. Силуетна база на межі десятиліть майже не відрізняється в чоловіків та жінок. В Радянському Союзі, звичайно, не можна казати про справжню «фемінізацію» чоловічої моди, але відбувається часткове стирання чітких гендерних стереотипів, коли за часи «відлиги» відбувся відхід від сталінської суворості в культурно-побутовій сфері, що продовжився і в 1970-ті роки. Я. Лерман стверджує: «Переходячи в нове десятиріччя, люди поступово отримували більше можливостей, й культурний бекграунд став багатшим та більш комплексним. Союз в меншому ступені став випадати з контексту, не відставав й Київ!». І підкреслює, що «дефіцит з одного боку цьому сильно заважав, а з іншого людям доводилося ввімкнути кмітливості й вигадувати абсолютно неймовірні хитрощі для того, щоб виглядати не як частина сірої маси» [16].

Радянським керівним органам стає остаточно зрозуміло, що забороняти, або навіть просто ігнорувати плин світової моди в Радянському Союзі не можливо, і це стосувалося не тільки жінок. В журналі «Мода» за 1970-й рік наголошується: «Чоловіки перестали бути покірними полоненими старих традицій вузького асортименту тканин і форм одягу. Новий стиль чоловічого вбрання проявляється не тільки у прагненні використання за кольором дещо яскравіших, ніж це було раніше, синтетичних тканин, а й у поширенні нових форм одягу» [17] (іл. 13). З 1970-ми рр. приходять новий розклинений силует, де штани знову розширюються, проте залишаються вузькими на стегнах (іл. 14). Плечовий одяг також щільно прилягає, збільшуються коміри, значно збагачується кольорова палітра та з'являються візерунки, які раніше були не притаманні чоловічому гардеробу. Все це свідчить про посилення «вестернізації» радянської моди, яку вже неможливо було зупинити. З початком нового десятиріччя скорочується відстань між міською та сільською модою, на окремих фото цього періоду можна побачити сільських модників у вбранні більш прилеглого силуету, спортивного, або романтичного стилю (іл. 15). Так, «незважаючи на дефіцит та обмежені фінансові можливості», люди також намагалися приділяти увагу зовнішньому вигляду. Різницю між ними зумовлює скоріше не необізнаність сільського населення новітніми віян-

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 6 (150), 2019

Іл. 13. Світлина з журналу «Мода», 1970 р.

Іл. 14. 1971 р. Автобусна зупинка с. Червона Слобода, В. Медведєв з друзями. Світлина з архіву О. Медведєва

Іл. 15. 1977 р. Святкування Нового року у с. Червона Слобода. О. Башмакова, М. Башмаков, В. Субота, Т. Субота та Н. Дядюра. Світлина з архіву О. Медведєва

Іл. 16. А. Орлюк, с. Червона Слобода, 1977 р. Світлина з архіву Г. Романіки

Іл. 17. 1973 р. О. Старовойт, В. Медведєв, О. Тихонов. Світлина з архіву О. Медведєва

нями, а більша традиційність на функціональна необхідність. «Сільська дійсність диктувала відмінну від міської моду, основним критерієм вибору одягу для багатьох селян була зручність» [7, с. 7]. З іншого боку, розподіл планової економіки не надавав змоги жителям сільської місцевості купувати всі ті ж самі речі, що були в обігу у столичних мешканців. У той час в Києві значно розширюється надання побутових послуг. Так само, як «столиця Радянської України перетворюється у місто зразкового побуту», — рапортує видання «Твій дім — Київ»: «Сучасний київський сервіс передбачає понад 500 видів і форм послуг, 200 з них з'явилося

протягом 1971—1975 років. Від виготовлення за індивідуальними замовленнями одягу, взуття, меблів, до ремонту складної техніки, човнів, квартир» [18, с. 89]. Проте з 1970-ми і в селі чоловічий гардероб значно розширюється. В зимовому асортименті кофти замінюються півпальто та більш зручними куртками на поролоні, простроченими, з відкладними комірами на гудзиках, або кнопках, верх яких був з водовідштовхуючої штучної тканини, які, як і плащі, звали «болоневими» (іл. 16). Доповнюють їх шарфами-кашне з орнаментованих синтетичних тканин, або теплими вовняними.

Окрім картузів носять фетрові капелюхи (для урочистих подій), або хутрові шапки (іл. 17). В літньому чоловічому одязі з'являються квіткові візерунки, мереживні тканини (іл. 18). У новому десятиріччі країну заповнює повальна «джинсоманія». Як відзначає З. Тканко, «молодіжна мода на джинси, що на початках були дефіцитом у СРСР, а через несприйняття та заборону їх носити у службово-громадських установах призвела до гіперболізованих модних настроїв серед населення, вже в середині 1970-х набула масового поширення і визнання як зручне повсякденне вбрання» [4, с. 104]. Так, на столичних модниках «справжні» джинси можна було побачити вже з кінця 1960-х років. У сільській місцевості вони ще тривалий час будуть справжнім «дефіцитом», який довгий час буде заміщений саморобною імітацією під назвою «техаси». «Справжні» джинси у селі з'явилися порівняно пізно, на початку 1980-х. «У містах їх можна було придбати на «толкучках», але ніхто з селян їх не купував. Десь у кінці 70-х рр. у сільмагах з'явилася джинсова тканина. Але, мабуть, то було більш «подражаніє» джинсовій тканині, ніж справжня тканина»⁷.

Слід відмітити, що іноді «міські» тенденції не тільки абсорбувалися, а й ставали гіпертрофованими у «відповідності з сільським смаком (стриманість барв і пластики природного середовища психологічно врівноважувала строкатість форм, кольорів, фактур у рукотворних предметах) фабричні речі добиралися яскравого рисунка й забарвлення» [1, с. 54]. Так, замість джинсів молодь носила яскраво оздоблені штани, так звані «чарлі». В прода-

⁷ Записала І. Чуботіна 12 червня 2019 р. в с. Червона Слобода Макарівського р-ну Київської обл. від Медведєвої Надії Вікторівни, 1953 р. н.

жу їх, звичайно, не було, їх шили на замовлення як в ательє, так і народні умільці, які перешивали їх зі звичайних штанів, вставляючи в нижню частину (так звану «колошу») клинця. З'явилися вони на початку 1970-х. «Специфікою їх були вузькі коліна і дуже широкі «колоші», які «чирилися» по землі. «Колоші» оздоблювалися різноманітними «побрякельцями»: заклепками, якимись бляшечками і навіть шнурівкою. Під ці брюки обов'язково носили туплі з гострим носом... Власників таких брюк називали «стилягами», — пригадує мати дослідника Надія Вікторівна.

Особливу популярність набирає також спортивний одяг, завдяки зручності і більш сучасному молодіжному вигляду. В широкому вжитку виробили трикотажу: спортивні костюми (куртка на блискавці з штанами, підхопленими на «лодигці»), так звані «бобочки» — в'язані кофти з відкладними комірами (іл. 19), і застібною до середини грудей, з довгим, або коротким рукавом, і, звичайно, «вололазки», вузькі светри з високим коміром, що підходили як для повсякденного, так і для урочистого вбрання. Спортивне взуття, яке почали виробляти й на вітчизняних фабриках, хоч і поступалося якістю західним взірцям, користувалося великим попитом у сільській місцевості через легкість та зручність. Завдяки включенню синтетичних та спортивних тканин значно розширюється колірна та фактурна палітра (іл. 20). Слід зазначити, що для цього періоду характерно порівняно з повоєнними роками «втрати контролю старшого покоління над манерою вдягатися молодших за віком членів родини» [2, с. 109], завдяки чому втрачається багатолітня традиційність сільського вбрання і йде пришвидшена абсорбція загальносвітових тенденцій. Загалом, з 1970-х рр. на селі шити стали значно менше. Речі частіше за все купували у райцентрі. «Хто хотів речі «по-яскравіше» — їхали до Києва. Щоб заробити зайву копійку, люди торгували на базарах. Торгували у Макарові, Брусиліві, Києві. Після «базарювання», звичайно, селяни скуповувалися. І обов'язково купувався якийсь одяг чи взуття. У Києві можна було вибрати товар, його було більше, ніж в райцентрі. У 1970-х рр. модні якісні речі можна було купити на «толкучках»⁸. Саме че-

⁸ Записала І. Чуботіна 12 червня 2019 р. в с. Червона Слобода Макарівського р-ну Київської обл. від Медведєвої Надії Вікторівни, 1953 р. н.

Іл. 18. 1979 р. В. Карпенко з онучкою Ганною. Світлина з архіву Г. Романіки

Іл. 19. А. Орлюк, с. Червона Слобода, 1972 р. Світлина з архіву Г. Романіки

рез більшу відкритість, притаманну новому часу та постійну комунікацію до кінця 1970-х рр. чоловічий сільський образ майже не відстає до міського, остаточно залишаючи в минулому традиційні форми одягу, стає підвладним загальним модним тенденціям, що домінують у великих містах. Так сучасний чоловічий костюм села може зовсім не відрізнятися від міського вбрання, і базується він вже не на традиційних стереотипах, як людина повинна вдягатися, і не обмежується громадською думкою, а радше суб'єктивним поглядом на моду й власним сма-

Іл. 20. А. Орлюк, 1975 р. Світлина з архіву Г. Романіки ком. Саме ці тенденції й започаткувалися на межі 1960—1970-х рр. як нова віха у вітчизняному чоловічому костюмі.

Висновки. Залишається підсумувати, що чоловічий одяг в Україні цього періоду не був однорідний, міська та сільська мода побутували поруч. Столичний плин моди проходив через традиційність сільського смаку, крізь важкість умов буття сільської людини, особливості виготовлення одягу та взуття. Сільські майстри здебільшого самі шили верхній на нагільний одяг, ткали, обробляли хутро, майстрували чоботи. Проте на прикладі села Червона Слобода Київської області ми можемо побачити, як динаміка післявоєнного часу, близьке розташування до столиці зумовлюють поступовий відхід від традиційного асортименту та структурно-силуетних особливостей сільського чоловічого вбрання на користь сучасного «міського» костюма. Сільський одяг цього періоду стає показовим для трансформацій, які відбувалися в чоловічій моді, від майже повного ігнорування на початку 1960-х до поліфонії образів кінця 1970-х.

1. Селівачов М.Р. Про сільську моду в Україні середини ХХ століття. *Народний костюм як виразник національної ідентичності: збірник наукових праць* за ред. М. Селівачова. Київ: ХІК, 2008. С. 53—57.

2. Воробей О. Жіночий одяг 60—80-х років ХХ століття (за експедиційними матеріалами сіл Поділля). *Трибуна молодого дослідника; Народна творчість та етнологія*. 2015. № 2. С. 103—112. ISSN 0130-6936.
3. Кара-Васильєва Т.В., Чегусова З.А. *Декоративне мистецтво України ХХ століття. «У пошуках великого стилю»*. Київ: Либідь, 2005. 280 с.
4. Тканко З.М. *Мода в Україні ХХ століття*. Львів: Артос, 2015. 236 с.
5. Костельна М.В. Діяльність українських будинків моделей одягу в 60—80-х рр. ХХ ст.: концепції розвитку модних тенденцій. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2013. № 24. С. 36—48.
6. Кокоріна Г.В. *Мода 1940—1990: український літопис*. *Вісник ХДАДМ*. 2017. № 5. С. 73—79.
7. Барлетт Дж. *Fashion East: призрак, бродивший по Восточной Европе*. Москва: Новое литературное обозрение, 2011. 356 с.
8. Хоменко С. Якісні зміни в матеріально-побутових умовах Життя українських селян. *Гілея: науковий вісник*. 2013. № 74. С. 69—72.
9. Ковпак Л.В. *Соціально-побутові умови життя населення України в другій половині ХХ ст. (1945—2000 рр.)*. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2003. 250 с.
10. Олійник М. *Український одяг у системі міської культури Києва (друга половина ХІХ — початок ХХІ століття)*. Київ: НАН України, ІМФЕ. 2017. 312 с. ISBN 978-966-02-8365-7
11. Вовк В.М. *Побут і дозвілля міського населення України в 50-х—80-х рр. ХХ століття: дис. канд. історичних наук*. Нац. пед. Ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2007. 222 с.
12. Лебина Н.Б. *Мужчина и женщина: тело, мода, культура. СССР — оттепель*. Москва: Новое литературное обозрение, 2014. 203 с.
13. *Моделі одягу. Київський будинок моделей*. Альбом моделей одягу. Київ, 1962.
14. *Мода*. Київ: Октябрь, 1966.
15. Білан М.С., Стельмащук Г.Г. *Український стрій*. Львів: Апріорі, 2011. 316 с.
16. Лерман Я. *История мужской украинской моды: 70—80-е годы*. L'Officiel. Київ, 2018. URL: <https://officiel-online.com/style/the-history-of-men-s-ukrainian-fashion-70-80-s/> (дата звернення: 17.09.2018).
17. *Мода. Київські будинки моделей пропонують*. Київ: Реклама. 1970.
18. *Твій дім — Київ*. Київ: Реклама, 1976. 200 с.

REFERENCES

- Selivachov, M.R. (Ed.). (2008). About rural fashion in Ukraine in the mid-twentieth century. *Narodnyi kostium yak vyraznyk natsionalnoi identychnosti: zbirnyk naukovykh prats* za red. M. Selivachova (Pp. 53—57). Kyiv: KhIK [in Ukrainian].

- Vorobiei, O. (2015). Women's clothing of the 1960'th and 1980'th (based on expedition materials from the villages of Podillya). *Trybuna molodoho doslidnyka; Narodna tvorchist ta etnolohiia*, 2, 103—112. ISSN 0130-6936 [in Ukrainian].
- Kara-Vasyliieva, T.V., & Chehusova, Z.A. (2005). *Decorative art of Ukraine of XX century. «In search of great style»*. *Decorative art of Ukraine of XX century. «In search of great style»*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Tkanko, Z.M. (2015). *Fashion in Ukraine of the XX century*. Lviv: Artos [in Ukrainian].
- Kostelna, M.V. (2013). Activity of Ukrainian houses of clothing models in the 60—80'th of the XX century: concepts of the development of fashion trends. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*, 24, 36—48 [in Ukrainian].
- Kokorina, H.V. (2017). 1940—1990 Fashion: Ukrainian Chronicle. *Visnyk KhDADM*, 5, 73—79 [in Ukrainian].
- Barlett, Dj. (2011). *Fashion East: The Spectre that Haunted Socialism*. Moscow: Novoe literaturnoe obozrenie [in Russian].
- Khomenko, S. (2013). Qualitative changes in the living conditions of Ukrainian peasants. *Hileia: naukovyi visnyk*, 74, 69—72 [in Ukrainian].
- Kovpak, L.V. (2003). *Social and living conditions of the population of Ukraine in the second half of the twentieth century (1945—2000)*. (Dr. hist. sci. diss. abstr.). Kyiv [in Ukrainian].
- Oliinyk, M. (2017). *Ukrainian clothes in the system of urban culture of Kyiv (second half of XIX — beginning of XXI century)*. Kyiv: NAN of Ukraine; IMFE. ISBN 978-966-02-8365-7 [in Ukrainian].
- Vovk, V.M. (2007). *Urban life and leisure of the urban population of Ukraine in the 1950—1980s. XX century* (Doctoral dissertation). Kyiv [in Ukrainian].
- Lebina, N.B. (2014). *Man and woman: body, fashion, culture. USSR — the thaw*. Moscow: Novoe literaturnoe obozrenie [in Russian].
- Models of clothing. (1962). *Kyivskiy budynok modelei*. Albom modelei odiahu. Kyiv [in Ukrainian].
- Fashion*. (1966). Kyiv: Oktiabr [in Ukrainian].
- Bilan, M.S. & Stelmashchuk, H.H. (2011). *Ukrainian clothes*. Lviv: Apriori [in Ukrainian].
- Lerman, Ya. (2018) *History of male Ukrainian fashion: 70—80s*. L`Officiel. Kyiv. Retrieved from: <https://official-online.com/style/the-history-of-men-s-ukrainian-fashion-70-80-s/> (Last accessed: 17.09.2018) [in Russian].
- Fashion*. (1970). *Kyivski budynky modelei proponuiut*. Kyiv: Reklama [in Ukrainian].
- Your home is Kyiv*. (1976). Kyiv: Reklama [in Ukrainian].